SOCIETAT D'HISTÒRIA
NATURAL DE LES BALEARS

Francesc Bujosa i Homar (1947-2020)

Francesc Bujosa i Homar, Catedràtic d'Història de la Ciència de la Universitat de les Illes Balears durant gairebé un quart de segle i la figura més reconeguda en aquest camp a les nostres illes, ens va deixar de manera sobtada el passat mes de març.

Fill del metge Jaume Bujosa Gras (1914-1982) i de Francisca Homar Muntaner (1914-1987), mestra d'escola, havia nascut a Esporles el 18 de novembre de 1947, d'on provenia la família materna i on la mare exercia des de 1934. La memòria familiar ens transmet el seu trasllat, essent infant, al barri palmesà de Son Ferriol, on el pare fou traslladat des del seu destí a Banyalbufar. Aquest establiment, inaugurat als anys vint per iniciativa privada, representava als anys cinquanta un nucli semi-rural, de la mateixa manera que també ho era el nucli marratxiner des Pla de na Tesa, a on la mare va passar, també per trasllat, el 1954.

Sembla que en Francesc cursà primeres lletres al col·legi de les Monges Teatines *Nuestra Señora de la Providencia,* de Son Ferriol, tot i que seva formació es deu a la instrucció rebuda a Palma, en el col·legi "La Salle", on va romandre fins a l'anomenat curs preuniversitari. Fill únic, serà molt estimat i correspondrà amb admiració cap als seus progenitors, tot seguint el seu exemple: estudiarà Medicina, com va fer son pare; i exercirà d'educador, com sa mare. La infància d'en Francesc va restar profundament marcada per les circumstàncies contextuals del seu lloc de residència. Els amics de la família derivaran majoritàriament d'aquest ambient semi-rural, en què el cavall era encara un element molt

important. Visitar sovint les finques dels amics familiars que vivien del camp va fer que l'infant desenvolupés una autèntica admiració cap a aquells animals que eren tan importants a la ruralia mallorquina. Si, a això, hi sumem que Son Ferriol ha estat un *poble* amb una arrelada afició pel trot (no és casualitat que el patró de la barriada és Sant Antoni Abat patró dels animals i que la seva primera església construïda l'any 1918 es dediqués a la seva advocació), entendrem els inicis d'aquest entreteniment en el jove Francesc, un passatemps que no l'abandonà mai i que ràpidament es convertí en una passió. En aquest ambient, una persona tan sensible com Francesc tenia que ser, per força, *cavallista* com així ho ha estat. Amic des de la seva infància i fins a la mort ha estat "Joan Jutge" així com Biel Janer Manila (1940-), amic també de son pare i sa mare.

El 1965 va passar a València per iniciar els seus estudis de Medicina i es va allotjar al prestigiós *Colegio Universitario Luis Vives* (1934, 1954-2012), una residència impulsada en temps de la República pel cèlebre Rector Peset i, irònicament, construït a principis dels cinquantes com a part del conjunt de residències universitàries sota el control de Falange. Una dècada més tard de la seva construcció, n'era director —ho va ser entre 1963 i 1967— el jove professor José María López Piñero (1933-2010) qui esdevindria, més endavant, catedràtic d'Història de la Medicina de la mateixa Facultat, tot i que ja entrats els anys setanta. Aquesta coincidència, com recordà Bujosa en alguns textos commemoratius, va marcar de forma decisiva la vida d'en *Paco,* nom pel qual ha estat conegut en el món acadèmic peninsular. Del Col·legi Lluís Vives va sorgir un nucli important dels seus amistançats, més tard professors a distintes universitats, i d'altres amics de tota la vida com ara el mallorquí Pere Aguiló Monjo (1949-) que va cursar la llicenciatura de Dret mentre ell seguia la de Medicina.

El Paco Bujosa del *Lluís Vives* era un col·legial molt participatiu en les nombroses activitats culturals que s'hi organitzaven i alguns dels seus companys el recorden fen teatre o bé cantant. En el anys inicials dels seus estudis de Medicina, la Psiquiatria era l'especialitat mèdica que volia exercir en acabar la llicenciatura, sota la influència, sens dubte, del fet que una de les línies d'investigació que havia posat en marxa López Piñero a la càtedra era el desenvolupament a Espanya dels estudis sobre les neurociències a les èpoques moderna i contemporània. Altres probables influxos en el mateix sentit foren els companys col·laboradors de la càtedra, com ara els doctors Pedro Marset (1941-) i Antonio del Rey (1944-), que acabaren simultaniejant l'exercici de la psiquiatria amb el de la història, i amb qui Bujosa va compartir posteriorment l'autoria d'algunes publicacions.

D'aquesta manera, a l'estiu de 1971, gràcies a una beca (SAMA) va dur a terme una estada al *Departament of Psychiatry and Behavioral Neuroscience* de la Facultat de Medicina de la Universitat de Chicago i al seu hospital associat, l´Albert Merrit Billings (1927-). A Chicago va poder assistir també a les activitats d'una de les societats més prestigioses d'Història de la Medicina dels Estats Units, la *Chicago Society for the History of Medicine and the Humanities* (1909-), un centre amb el qual la Universitat de València havia establert relacions d'intercanvi uns anys abans. A la seva biblioteca s'hi troben publicacions de José María López Piñero i els seus col·laboradors datades des de 1959, incloent-hi algunes de Francesc Bujosa o Víctor Navarro (1945-), per exemple. També hi trobarem obres de Pilar Faus Sevilla (1925-2008) qui, des de mitjans dels anys cinquanta, treballava a la Biblioteca de la Universitat de València, amb forts lligams amb l'Institut d'Història de la Medicina que López Piñero organitzà a la *Institución Alfonso el*

Magnànimo. Sembla que és per via de Pilar Faus, que probablement s'inicià aquest tipus de contactes que acabaren per consolidar l'intercanvi entre els serveis bibliotecaris i de publicacions d'ambdues universitats.

En el moment de l'estada a Chicago, n'era director del Departament el prestigiós Daniel X. Friedman (1921-1993), director també de la no menys prestigiosa revista *Archives of General Psychiatry* (1959-2012) de l'*American Medical Association* (AMA).[1] Més tard Friedman va ser president de la American Psychiatric Association (APA). Treballaven en el Departament psiquiatres tan prestigiosos com Edward Senay (1927-2014), Herbert Meltzer, Charles Schuster (1930-2011) i Eberhard Uhlenhuth (1928-2016) de tots els quals trobam publicacions a la biblioteca de la Universitat de València en virtut d'intercanvi.

L'any 1972 va assolir el grau de llicenciat en Medicina amb una tesi de llicenciatura titulada *Catálogo de Disertaciones, Censuras y documentos de la Real Academia Médico-Práctica de Mallorca (1788-1800).* Aquesta tesina, convertida en llibre l'any 1975, ha estat segurament el treball més important de Francesc Bujosa com a historiador de la ciència i la seva obra de major difusió.[2] Poc temps després (maig de 1973), va aconseguir un contracte com a professor ajudant de la Càtedra d'Història de la Medicina ara ja ocupada pel seu mentor. Aquesta posició va permetre-li casar-se el mateix any amb Magdalena Barceló Martorell (1943-), de Son Ferriol. D'aquesta manera, na Magdalena es va convertir des del primer moment i fins al seu divorci, l'any 2010, en la col·laboradora fonamental per a l'èxit en la carrera acadèmica d'en Francesc.

En aquesta època el trobam col·laborant amb el grup a l'entorn de la càtedra de València i de l'Institut d'Història de la Medicina, format per Luis García Ballester (1936-2000), Emilio Balaguer Perigüell (1942-2014), Rosa Ballester Añón (1944-) i a Guillermo Olagüe de Ros (1948-), entre d'altres, així com Sebastià García Martínez (1942-1986), professor d'Història Moderna a la Facultat de Filosofia i Lletres. A aquest grup s'incorporà Francesc Bujosa i des d'un principi s'implicà molt intensament en els distints projectes. És així que participà com a secretari de redacció del *Boletín informativo del Instituto Médico Valenciano* entre 1973 y 1979, secretari de redacció dels *Cuadernos Valencianos de Historia de la Medicina* (1974-1982) i també com a secretari de redacció de la "Hispaniae Scientia. Colección de clásicos científicos españoles" (1975-1980).

Paral·lelament, l'any 1975, va obtenir el premi de la *Sección de Medicina Legal, Psiquiatría e Historia de la Medicina* de la Reial Acadèmia de Medicina de Mallorca per un treball titulat *Fuentes bibliográficas de la Historia de la Medicina Balear,* al qual va presentar-se sota el lema "Galatzó". L'any següent, presentà al X Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana celebrat a Perpinyà, dins l'àmbit de la ponència *Funció social de la medicina,* una comunicació titulada "Medicina i societat als Països Catalans. Del Decret de Nova Planta a la societat de classes (1716-1834)". I encara aquell mateix any

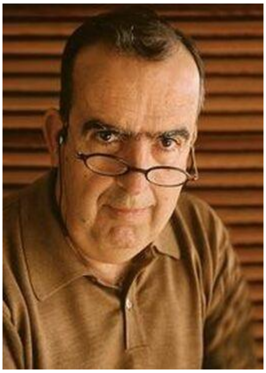
[1] Revista de referència internacional, amb periodicitat mensual, des de 2013 se publica amb el títol *JAMA Psychiatry*.

[2] Francesc Bujosa Homar (1975) *La Academia Médico-Práctica de Mallorca (1788-1800). Catálogo de sus disertaciones y documentos.* Valencia. Cátedra e Instituto de Historia de la Medicina. Cuadernos Valencianos de Historia de la Medicina y de la Ciencia, XVI. Serie C. Repertorios Bio-bibliográficos. Pròleg de José María Rodríguez Tejerina (1921-2006). Sobre el mateix assumpte va presentar una comunicació l'any 1975 al II Segon Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Montserrat titulada 'L'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca (1788-1800)".

seria coautor de *Colección historicomédica de la Facultad de Medicina de Valencia,* junt amb Rosa Ballester i Guillermo Olagüe, obra en la que, a mode de catàleg, hom recollí els títols de totes les obres publicades per la *càtedra* fins al moment.

Entre 1973 i març de 1977, moment en què va ser contractat com a professor adjunt interí, preparà la tesi doctoral sota la direcció de López Piñero. Llegida el mes de juny i que finalment es titulà *Origen histórico del concepto de afasia*. En aquesta recerca, s'hi uneixen dues de les línies d'investigació vigents en el grup: l'estudi de les neurociències, tal com havia fet López Piñero a la seva tesi de 1960 titulada *Orígenes históricos del concepto de neurosis*, dirigida pel professor Pedro Laín Entralgo (1908-2001); i la nova història de la medicina, que incloïa com a fonament l'estudi exhaustiu de la bibliometria com a forma de positivisme inicial per fixar les fites del canvi representat pels conceptes i les idees en termes socials i disciplinaris.

En aproximar-se a la seva tesi, Francesc Bujosa ho fa des des d'un posicionament tímidament constructivista, una aproximació que desenvoluparà i defensarà de manera explícita anys més tard en diferents publicacions.[3] Ho va fer, a més, recolzant les tècniques analítiques de la bibliometria en l'inestimable auxili de l'edició en paper de l'*Index-Cat* (*Index-Catalogue of the Library of the Surgeon General's Office*) de la National Library of Medicine dels Estats Units i de la bibliòmetra oficial del grup, la doctora María Luz Terrada (1933-).

Ja com a Adjunt a la càtedra, López Piñero encarregà a Francesc Bujosa la direcció d'algunes tesis de llicenciatura a partir de 1978. Va representar un període en el que López Piñero va apropar-se a la comunitat en la que se desenvolupa la seva activitat docent i investigadora i això va resultar profitós a la seva escola. Així, a proposta de Francesc Bujosa, se posà en marxa una línia d'investigació sobre l'evolució de la demografia del

[3] Francesc Bujosa va expilcar el que representava per a ell el constructivisme a l'hora de fer història en publicacions com "Método científico y sociología de la ciencia: el constructivismo" en *Teoría y método de la medicina,* edició a càrrec de Ruiz, M. J.; Giménez, I .; Gardeta, P.; Castellanos, J. Universidad de Málaga, 1992; o "El constructivisme social de la ciència" en *II Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Penyíscola, 1994. Una bna aproximació a les idees constructivistes a l'entorn del grup valencià, en Víctor Navarro Brotons "Constructivismo e historia de la ciencia. ¿Por qué resistirse al constructivismo?", *Cronos,* 2 (1) 1999, pp. 157-184.

País Valencià des de l'època moderna fins al moment. Això queda constatat en las tesines que, dirigides per Bujosa, s'hi conserven a la biblioteca. La primera d'elles va ser la del futur ginecòleg José Vicente Martí Tarazona, titulada *Evolución de la población en Forcall (1541-1870): contribución a la demografía histórica valenciana,* llegida el 1978, un estudi sobre l'evolució demogràfica i social d'un petit poble de la província de Castelló. A aquelles alçades, quan els estudis d'història de la població i de demografia històrica començaven a donar grans resultats arreu d'Occident, no deixa de resultar significatiu el que podem llegir a l'inici de la tesina, com a plantejament primigeni d'aquestes recerques a l'entorn de López Piñero:

> *L. 1. Planteamiento del problema.- Objeto de la presente investigación.*
>
> *La demografía mide al número de acontetecimientos que son centrales en las vidas de los Hombres de todos los tiempos y la periodicidad con que estos se suceden, así como la estructura de las poblaciones en que estos tienen lugar.*
>
> *En la demografía histórica queda reflejada la huella tanto de los tiempos felices como de los duros; los resultados obtenidos deben ser relacionados con su contexto social y económico y es entonces cuando podemos observar la estrecha relación existente entre características demográficas y la estructura econòmica de las sociedades. Por ello, la demografía de una comunidad refleja con gran sensibilidad su medio económico, social y natural y su estudio constituye el punto de partida para el estudio de la función y del cambio social y económico....*

Sens dubte, es tractava d'un plantejament que intentava aproximar-se amb timidesa al conjunt de les ciències històriques (centralitat de la història social i econòmica, estructuralisme funcional, estudis regionals de llarga durada) amb una clara influència dels nous camins que havia pres la geografia, per una banda, i la història moderna i contemporània (inspirada en l'escola de Joan Reglà (1917-1973), per altra.

L'any 1979 publicarà la primera obra signada amb el seu mentor José María López Piñero i María Luz Terrada, *Clásicos españoles de la anatomía patológica anteriores a Cajal.* I només dos anys després rebrà el premi *Jano* d'Humanitats convocat en ocasió del Xè aniversari de la publicació homònima, amb un treball titulat *Cambio y progreso en las ciencias médicas*. L'any 1980 va presentar-se al concurs d'oposició, en torn lliure, a la agregaduria d'Història de la Medicina de la Universitat de Cadis, on va competir, entre d'altres, amb Juan Antonio Paniagua i Juan Luis Carrillo, i que va obtenir, de forma no del tot inesperada, Antonio Orozco Acuaviva a l'estiu de 1981. Un concurs de resultat escandalós que va arribar als diaris nacionals.

La cerca d'una consolidació universitària el va portar, a resseguir un periple de concursos universitaris típic del moment. I amb això volem dir la tumultuosa, polèmica i anòmala conjuntura universitària, plena d'incidents polítics i ideològics, dels que Francesc Bujosa no va poder lliurar-se. Anteriorment, el 1978 havia signat un concurs d'oposició a Adjuntia (quatre places) que finalment es donà com per desert. I al següent concurs (el darrer del cos que s'extingiria l'agost de 1983), no va presentar-se. Pel camí, els laberints burocràtics d'una universitat en ràpida transformació el varen dirigir, el primer semestre de 1983, a Saragossa, on va traslladar-se en comissió de serveis com a professor adjunt adscrit a la Facultat de Medicina, ocupant una vacant de numerari que li va ser reconeguda. En

conseqüència, atès al conjunt de disposicions de la nova Llei de Reforma Universitària, Francesc Bujosa va exercir com a Professor Titular de la Universitat de Saragossa fins a optar a la nova càtedra.A la riba de l'Ebre es va trobar amb el company de la Universitat de València, Àlvar Martínez i poc després s'hi va sumar Consuelo Miqueo (1954-), a qui finalment dirigí la tesi doctoral. En els anys que va romandre a Saragossa es va implicar fortament a la vida universitària. Entre 1984 i 1988 va formar part de la comissió executiva de Prensas Universitarias de Zaragoza i membre de la comissió de biblioteques de la Universitat. És interessant assenyalar la cordial i fructífera col·laboració que va existir durant els anys de presència de Francesc Bujosa a Saragossa amb els grups de València i Navarra representats per José María López Piñero i Juan Antonio Paniagua (1920-2010).

L'any del seu trasllat publicà una obra realment important dins la producció de Francesc Bujosa, *La afasia y la polarización ideológica entorno al sistema central en la primera mitad del siglo XIX*, un aprofundiment madur de la seva tesi doctoral.[4] I aquest mateix any trobam a Francesc Bujosa participant activament en l'edició, junt amb José María López Piñero, Thomas Glick, Víctor Navarro i Eduardo Portela, d'una obra molt important dins la historiografia de la ciència espanyola, el *Diccionario histórico de la ciencia moderna en España*.

No cal dir que els anys vuitanta representen el moment en què Paco Bujosa es va implicar d'una manera més decidida en la vida de la incipient comunitat professional dels historiadors de la ciència. Entre l'any 1986 i el 1989 ostentà la vice-presidència de la *Sociedad Española de Historia de la Medicina*, i entre aquest darrer any i 1994, en fou President, acompanyat per Josep Bernabeu en la secretaria. En aquells moments, era norma no escrita que els presidents dels congressos nacionals de la Societat també ho fossin de la Societat. D'aquesta manera, la presidí a partir de l'organització del IX Congrés de la Societat, celebrat a Saragossa l'any 1989, on fou assistit per Àlvar Martínez (1860-) i Consuelo Miqueo. En aquell recordat congrés hi va participar el més granat dels historiadors de la medicina, amb comunicacions de Pedro Laín Entralgo, José María López Piñero, a més entre molts d'altres, de mallorquins com Antoni Contreras.[5]

En el mes de gener de 1986 obtindrà en virtut d'oposició una plaça com a catedràtic de Història de la Ciència adscrit a l'area Història de la Ciència de la Facultat de Medicina de la Universitat de Saragossa.

Era la il·lusió del matrimoni Bujosa-Barceló tornar a Mallorca, i així ho varen conversar l'any 1989, amb motiu d'una conferència de Francesc Bujosa a la Universitat de les Illes Balears, amb el conseller de Sanitat del Govern de les Illes Balears, Gabriel Oliver (1934-2004), i el rector de la Universitat, Nadal Batle (1945-1997). Poc temps després, gràcies a un *concurs de mèrits*, Francesc Bujosa va ser nomenat catedràtic d'Història de la

[4] Francesc Bujosa Homar, *La afasia y la polarización ideológica en torno al sistema nervioso central en la primera mitad del siglo XIX.* Valencia. Cátedra de Historia de la Medicina de la Universidad de Valencia. Cuadernos valencianos de Historia de la Medicina y de la Ciencia. XXV. Serie A. (Monografías), 1983. Podem trobar exemplars d'aquesta obra a les més importans biblioteques del món. Entre d'altres, a la National Library of Medicine, a Bethesda, Maryland (EUA).

[5] Bujosa i Josep Bernabeu Mestre, avui catedràtic a la Universitat d'Alacant, van dimitir de la junta de la SEHM l'any 1994 a causa de no haver defensat amb suficient vigor (segons la majoria de la junta) el fet que l'àrea de competència dels estudis d'història fos la "història de la medicina" en lloc de la "història de la ciència" com va quedar aprovada pel Congrés de Diputats. S'ha de dir que la postura de López Piñero en relació en aquest tema era la que es va aprovar.

Ciència de la Universitat de les Illes Balears l'any 1990 i adscrit al Departament de Matemàtiques. La comissió nomenada per al concurs de mèrits representa perfectament el moment de la disciplina a l'Estat. Presidida per José María López Piñero, en foren vocals Diego Gracia Guillén (1941-), catedràtic de la Universitat Complutense de Madrid; Guillermo Olagüe de Ros, catedràtic de la Universitat de Granada; i Rosa Ballester Añón catedràtica de la Universitat d'Alacant. Actuà com a secretari José Luis Carrillo Martos (1941-), catedràtic de la Universitat de Sevilla.

D'aquesta manera, la lliçó inaugural dictada l'octubre de 1991 constitueix també un moment de gran significació. No només per a Francesc, que retorna a Mallorca, sinó també per a la pròpia història de la ciència, que rep carta de ciutadania a les nostres contrades. Els records de la infantesa i la seva comunió amb la naturalesa varen ressorgir a la seva lliçó *Dins el cau de la ciència, un nou intent d'obrir la caixa de Pandora* on, tot citant Ramon Llull, va escriure:

.... No és cosa convenient que vos ni altre sia en ma companyia, cor companya no vull haver sinó de Déu e d'arbres, herbes, d'aucells, besties salvtages, aigües, fonts, prats i ribatges, sol, lluna, estrelles, cor neguna d'estes coses no embarguen l'ànima a contemplar son Déu....

Des del moment en què va arribar a Mallorca, va contactar amb dos professors de la UIB, i futurs catedràtics a les seves àrees de coneixement, Isabel Moll (1938-), d'Història Contemporània; i Bernat Sureda (1953-), d'Història de l'Educació, amb els que compartirà projectes i publicacions en els anys següents. Igualment va fer-ho amb el físic menorquí Josep Miquel Vidal Hernàndez (1939-2013) amb qui travarà una profunda amistat. Paral·lelament, es va reintroduir a la societat mallorquina i es va fer soci d'entitats com l'Obra Cultural Balear i la Societat d'Història Natural de les Balears.

Com resulta evident, la seva afició pel món dels cavalls se va intensificar de forma tal que la seva presència a l'hipòdrom de Son Pardo els dies de cursa va ésser sens dubte l'activitat social més constant al llarg dels seus darrers trenta anys de vida d'en Francesc Bujosa. En aquest món tan mallorquí era conegut con el "*càtedro*". Tot i així, cal dir que, tal com va reiterat en nombroses ocasions ell mateix, la seva vertadera passió d'espectador "il·lustrat" d'esports era el futbol i el seu objecte de desig, l'equip —republicà d'origen— Atlètic Balears.

De la mà del seu vell amic Biel Janer Manila s'havia introduït en el món cultural i social i, en tornar de forma permanent a Mallorca, es va intensificar la seva relació amb aquest entorn. Així, va engranar amistats noves i profundes amb personalitats com l'empresari de la comunicació i promotor cultural Pere Serra (1928-2018), el ceramista Lluís Castaldo (1936-) o el pintor Joan Vich (1953-). La bonhomia, la facilitat de paraula i la seva vasta cultura el varen fer el centre de moltes activitats socials. Amant del bon art fou assistent habitual a tot tipus d'activitats culturals i, en algunes ocasions, exquisit comprador de les creacions dels seus artistes preferits.

No va deixar de banda les activitats acadèmiques, com n'és testimoni l'èxit d'un curs de doctorat, optatiu per a distints programes ciències i lletres, existents a la Universitat. Al poc temps de ser a Palma, l'any 1992, va presidir el XIX Congrés de Metges i Biòlegs de Parla Catalana, acompanyat pel seu amic el metge felanitxer Antoni Obrador (1950-2006) com a secretari. Aquest mateix any, va aparèixer publicat un treball iniciat a Saragossa un parell

d’any abans, *Bibliografía crítica sobre historia de la ciencia, la medicina y la tecnología de Aragón* en el que participaren el conjunt d’historiadors de la ciència de la Universitat de Saragossa en el moment en què n’era catedràtic Francesc Bujosa: Consuelo Miqueo, Àlvar Martínez i M. Moreno. L´any olímpic va ésser un moment important per al professor Bujosa. Publicà un nou manifest constructivista “Método científico y sociología de la ciencia: El constructivismo”, mateix títol que l’article publicat a unes Jornades de la Universitat de Màlaga, ara publicat als *Cuadernos Interdisciplinares* de la Universitat de Saragossa*;* i un interessant estudi introductori al no menys destacable llibre, clàssic d’història de la Medicina a les Balears, del metge il·lustrat i liberal Fernando Weyler y Laviña (1808-1879) *Topografia físico-médica de las Islas Baleares y en particular la de Mallorca* (1854). Acabà l’any amb un aplaudit article, publicat a *Arbor*, la revista del CSIC, sobre “El concepto de ciencia en Pedro Laín Entralgo” on llegim per primera vegada algunes diferències d’aproximació científica amb el seu mestre a València.

En Francesc Bujosa havia tingut un contacte iniciàtic a la seva joventut amb l’institució sanitària més representativa dels professionals de les ciències de la salut a les Balears: la Reial Acadèmia de Medicina. Fou així que, al poc temps de la seva tornada a Mallorca, i animat per un grapat de membres i amics, va acceptar ser proposat com a acadèmic de número. L’any 1993, ingressava amb el discurs *Ment i cervell a la història de la medicina* contestat per Josep Tomàs Montserrat en nom de la institució.

Entre 1995 i l’any 1999 va participar activament en la publicació de nombrosos articles en la *Enciclopedia Práctica de Medicina y Salud de las Baleares* distribuïda en forma de fascicles setmanals junt amb el diaris de grup editorial de Pere Serra, la qual cosa va donar gran difusió en aquesta obra. Autors de variades biografies i articles foren els acadèmics de la RAMIB Alfonso Ballesteros (1944-), Josep Tomàs Montserrat (1934-) i Macià Tomàs Salvà (1962-). En aquells anys va seguir publicant poc però qualitativament. Així, el 1995 es va donar a la impremta una obra important en la historiografia de la ciència catalana, *Ciència i Tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica,* obra a la qual Bujosa va contribuir-hi amb dos articles: “Lluís Salvador d’Habsburg i Lorena. El viatger positivista” i “Pere Felip Monlau i Roca”. Dos anys més tard, publicarà amb el seu amic el doctor en medicina i psiquiatra José Lázaro (1956-), vell conegut de l’època valenciana, “Los estudios históricos sobre la psiquiatría española”, a les *Actas de las II Jornadas de historia de la psiquiatría,* jornades celebrades a València.

La seva dèria per la demografia tornà a sortir a llum, i així l’any 1998 va publicar a *Dynamis,* un estudi seminal, fruit de la seva col·laboració amb la professora Isabel Moll, les recerques de la qual havien començat a produir un nou i sorprenent coneixement sobre la transició demogràfica a les Balears. D’aquí el títol “Los sorprendentes índices sanitarios en la Mallorca de finales de siglo”. Aquesta publicació enceta una col·laboració interdisciplinar de gran transcendència a les Balears. Així, l’any següent, publicà de nou amb José Lázaro *Historiografía de la psiquiatría española: Aspectos bibliométricos;* amb els seus companys corals Isabel Moll i Bernat Sureda va escriure “La avanzada transición demográfica en Mallorca: el caso de la mortalidad infantil” publicada a la *Revista de Demografía Histórica*, un article de prestigi; i l’any acabà amb la col·laboració de Francesc Bujosa en la cèlebre revista *The Lancet* titulada “Economic development and disease” (354, SIV19, desembre de 1999), una reflexió de maduresa que denotava la seva posició en el camp disciplinari.

Si el segle XX va concloure a d'alt de tot, el nou segle s'inicià en plenitud. Per una banda, una col·laboració primigènia amb Joan March, "L'Ateneu Balear (1877-1892)", li permeté rescatar la memòria d'un nucli de sociabilitat poc estudiat fins aleshores. Per altra, sens dubte el més important va ser que deu després del sey retorn, va impulsar, junt amb Isabel Moll, Joan March (1949-; aleshores recentment assolit el doctorat), i en aquell moment joves historiadors Miquel À. Marín, Pere Salas, Eva Canaleta, Joana Maria Pujadas i les infermeres Gloria Gallego, Margalida Miró i Maria de Lluc Bauzà, el que seria el Grup d'Investigació de Ciències de la Salut (GIHS). Aquest grup, que perdura a hores d'ara, se va adherir temps després a l'Institut Universitari de Ciències de la Salut (IUNICS) de la UIB i va posar en marxa una pagina WEB encara a ple funcionament l'any 2020 (www. GIHS.eu) coordinada pel físic i historiador de la ciècia Agustí Ceba.

En el curs següent, el salt qualitatiu es manté. Bujosa va presidir el XII Congrés d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Pollença entre el 31 de maig i el 2 de juny. Aquest congrés, en el que varen participar molt activament tots els components del Grup, va comptar amb el recolzament de l'Institut Menorquí d'Estudis, de la Reial Acadèmia de Medicina de les Illes Balears i els col·legis professionals dels sanitaris de Balears. Tanmateix, el més rellevant fou que es posà en marxa el que probablement és el projecte més important en el camp de la història de la ciència dut a terme a les Balears en el darrer segle. La *Història de la Ciència a les Illes Balears* va ser iniciada a principis de 2002 gràcies al suport del Govern de les Illes Balears, sota l'empar de la Conselleria d'Innovació i Energia del Govern de les Illes Balears, dirigida per Príam Villalonga (1946-) i l'impuls del Director General d'Innovació, Enrique Tortosa (1942-). El grup d'investigadors d'Història de la Ciència lligats a Francesc Bujosa va posar en marxa la publicació d'una d'un compendi d'història de la ciència des de l'edat mitjana fins a la creació de l'actual Universitat i, en paral·lel, la col·lecció editorial *La Ciència a les Illes Balears*, amb l'objectiu de recuperar l'obra de figures cabdals del passat científic balear.

La *Història de la Ciencia* sota la supervisió d'historiadors de la ciència com Thomas F. Glick (1939-), José Manuel Sánchez Ron (1949-), Toni Roca (1951-) o Josep Pardo Tomàs (1960-), i la direcció de volums a càrrec de Francesc Bujosa, Anthony Bonner (1928-), Vicenç M. Rosselló (1931-), Isabel Moll, Josep Miquel Vidal, Joan March i amb Miquel Á. Marín, ha ha donat com a fruit un conjunt de volums que fixen la història del desenvolupament de les ciències i las tècniques a les Illes Balears. De la *Col·lecció La Ciència a les Illes Balears* s'han publicat onze volums sota la direcció de Joan March.

En els darrers anys de la primera dècada del segle tornam a veure a Francesc Bujosa engrescat en recerques i publicacions. L'any 2008 va publicar, conjuntament amb Joan March, "Pere Felip Monlau i els higienistes italians" a *Actes d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, i va coordinar el llibre *L'ensenyament de les Ciències de la Salut a les Illes Balears des de la Conquista fins a la Guerra Civil*, editat per la Conselleria de Salut i Consum del Govern de les Illes Balears, en el que hi va contribuir una part dels membres de GIHS com a Maria de Lluc Bauzà, Gloria Gallego, Margalida Miró, Isabel Moll, Joana Maria Pujadas i Josep Miquel Vidal Hernández.

L'any 2009, la celebració del segon centenari del naixement de Charles Darwin (1809-1882) i del sesquicentenari de la publicació del seu llibre cabdal *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*, va permetre a la UIB organitzar el que s'ha considerat el millor "Any Darwin" de tot l'Estat. Així, un equip d'organitzadors encapçalats pel físic

Antoni Amengual, el biòleg Guillem Xavier Pons i Joan March, amb el catedràtic Camilo José Cela Conde (1946-) com a Comissari i Francesc Bujosa com a estrella convidada, va organitzar un grapat d'activitats que arribaren a tots els municipis de les quattre illes. L'Obra Social "Sa Nostra" i el Govern Balear van finançar la majoria de les activitats dutes a terme, de manera que hom va poder comptar amb conferenciants de prestigi internacional com ara Francisco José Ayala (1934-) o Lynn Margulis (1938-2011) A més va organitzar una exposició itinerant sobre la vida de Darwin, i va publicar una biografia del naturalista britànic signada pel professor Pascual Comín (1941-2018), membre de la Societat d'Història Natural. Com a colofó, l'Ajuntament de Palma va dedicar un carrer de Ciutat a Charles Darwin. En aquest context, la revista de l'Institut d'Estudis Baleàrics va publicar un número especial sobre l'Any Darwin en el que Francesc Bujosa va signar un magnífic article titulat "És el Darwinisme un paradigma?".

Inauguració del carrer Charles Darwin, el 12 de febrer de 2009, 200 aniversari del naixement de Darwin (12/2/1809). Entre els membres del comitè organitzador Any Darwin a les Illes Balears, la batlessa de Palma, Aina Calvo, apareix en el centre. Francesc Bujosa, amb gavardina clara, el tercer per la dreta.

L'any següent representà un instant frontissa en la seva vida personal. Va divorciar-se de Magdalena Barceló i va iniciar una relació de parella amb Beatriu Caldentey amb qui es casarà anys després. El divorci va suposar també un canvi de domicili. De Calvià, on havia viscut des de la seva tornada a Mallorca, al seus orígens, a Son Ferriol. Aquests transcendentals esdeveniments varen provocar una reviscolada de l'estat d'ànim d'en Francesc, molt profitosa tant pel que fa a l'activitat acadèmica com des d'una perspectiva personal. El trobar-se a Son Ferriol el va animar a fer realitat una de les seves il·lusions vitals: comprar-hi una parcel·la, i va instal·lar-hi una quadra de bons cavalls que li proporcionaren part de les seves darreres satisfaccions.

La creació del GIHS va provocar la coordinació de Francesc Bujosa de diversos treballs higienistes i d'estudi històric de les epidèmies. Així, el grup format per Francesc Bujosa, Gloria Gallego, Pere Salas, Jaume Mercant, Joana Maria Pujadas, Joan March i John Patrick D'Elios, contribuí al *4th International Conference of the European Society for the*

History of Science (Barcelona, novembre de 2010) amb un breu però suggerent treball titulat "Exchange of scientific information betwen the sanitary professionals participating in the International sanitary conferences in the 19th century". De la mateixa manera, aitals autors presentaren "Primeros pasos para la adopción del concepto de salud global: las Conferencias Sanitarias Internacionales. Pere Felip Monlau (1808-1871) representante español en las tres primeras conferencias" a les jornades sobre *Transmisión del conocimiento médico e internacionalización de las prácticas sanitarias: una reflexión histórica* (Ciudad Real, 2011). I, per últim "Pietro Betti. Un innovador en la sanidad pública y el cólera en la Toscana durante la mitad del siglo XIX: contactos internacionales con el representante sanitario español, Pere Felip Monlau, tras la citación del Comité Asesor de Higiene Pública en 1850-1851", amb la participació de Donatella Lippi, John Patrick D'Elios, Francesc Bujosa, Isabel Moll, Pere Salas, Gloria Gallego, Eva Canaleta, Joana Maria Pujadas, Joan March, Josep Miquel Vidal Hernàndez i Jaume Mercant Ramírez, va ser llegida en la mateixa reunió i publicada en les actes subsegüents

L'any 2014, després de quatre dècades d'exercir la docència universitària, es va jubilar. Havia dedicat més de la meitat d'aquest temps a la Universitat de les Illes Balears. Només dos anys després, una de les seves grans reclamacions, l'existència d'estudis de Medicina a les Balears, va prendre la forma d'una nova Facultat, de la que junt amb la Reial Acadèmia de Medicina i tot un grapat d'altres agents socials, se'n pot considerar promotor. Malgrat estar jubilat el mateix 2016, per encàrrec de Margalida Gili i Miquel Roca, degana i vice-degà, respectivament, de la Facultat de Medicina, junt amb Joan March, va redactar la guia docent de l'assignatura *Introducció i Història de la Medicina* del primer curs del Grau de Medicina.

Francesc Bujosa va ser un brillant jove investigador en els moments inicials de la història de la ciència a Espanya, un gran divulgador i comunicador amb un particular carisma. El 10 de març de 2020 en Francesc Bujosa, el "*càtedro*", "Paco", "Xisco" o "Cesc", va morir sobtadament a Son Ferriol. No cal dir que en aquest any tan complicat, hem enyorat la seva veu sempre tan aclaridora.

Francesc Bujosa amb Cristal de Font.

Joan March Noguera i Miquel À. Marín Gelabert
(GIHS, IUNICS-UIB)